

TARSUS'UN KÜLTÜREL MİRASINDA RİTÜELİSTİK BİR KUTLAMA OLAN HİDİRELLEZ'İN KENT TURİZMİNE KAZANDIRILMASI

Merve DENİZ¹, Hicran Hanım HALAÇ²

Makale Bilgisi

DOI: 10.35379/cusosbil.1139442

Makale Geçmişi:

Geliş 05.07.2022

Kabul 10.11.2022

Anahtar Kelimeler:

Tarsus,

Kültürel Miras,

Rota,

Hıdırellez,

Ritüel.

ÖZ

Bireyler; gelenekleri, inanışları, ritüelleri gibi somut olmayan değerlerini mekânlarda gerçekleştirmiş ve belirli bir zaman sonra bu mekânları benimsemiştir. Bu değerler nesilden nesile aktarılarak tüm insanlığın mirası hâline gelmiştir. Hıdırellez ritüeli de bunlardan biri olup her sene baharın gelişini müjdelemek amacıyla kutlanmaktadır. Çalışma kapsamında ele alınan Tarsus kenti, doğal ve kültürel mirasıyla zengin bir bölgedir. Hıdırellez ritüeli ise kentin somut olmayan kültürel miras öğelerindedir. Her yıl Tarsus Belediyesi'nin organizasyonu ile baharı müjdelemek için kutlanmaktadır. Ancak belirli bir plan dâhilinde düzenlenmediği için mekân/kutlama bağlamında kopukluklar yaşanmakta ve genellikle yöre halkının sayıca az katılımıyla gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla kentin sahip olduğu mimari, kültürel ve tarihi değerler de göz ardı edilmektedir. Bu çalışmanın amacı Tarsus için ritüelistik bir kutlama olan Hıdırellez'i kentin turizmüne kazandırmak ve bu sayede yerleşimin tanınma durumunu artırarak sürdürülebilir bir koruma yaklaşımıyla Tarsus'un sahip olduğu değerlerini ortaya çıkartmaktır. Çalışma boyunca literatür taraması yapılmış, ardından yerinde inceleme ve tespit çalışmalarıyla kentin kültürel/doğal mirası ve önceki yıllara ait Hıdırellez'in kutlandığı mekânlar irdelenmiştir. Elde edilen bulgular ışığında bu mekânlar arasında bir bütünlüğün bulunmadığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda kente özgü bir Hıdırellez ritüeli rota önerisi geliştirilerek hem yörede Hıdırellez'in kent turizmüne kazandırılması hem de yerleşimin evrensel nitelikleriyle beraber muhafaza edilip gelecek kuşaklara aktarılması öngörülmüştür.

OFFERING HİDİRELLEZ, A RITUALISTIC CELEBRATION IN THE CULTURAL HERITAGE OF TARSUS, TO URBAN TOURISM

Article Info

DOI: 10.35379/cusosbil.1139442

Article History:

Received 05.07.2022

Accepted 10.11.2022

Keywords:

Tarsus,

Cultural Heritage,

Route,

Hıdırellez,

Ritual.

ABSTRACT

Individuals have realized their intangible values such as traditions, beliefs and rituals in places and embraced these places after a certain period of time. These values have been passed down from generation to generation and have become the heritage of all humanity. The Hıdırellez ritual is one of the them and is celebrated every year to herald the arrival of spring. The city known as Tarsus, which is within the scope of the study, is a rich region with its natural and cultural heritage. Furthermore, the Hıdırellez ritual is one of the intangible cultural heritage elements of this city. It is celebrated every year within the organization of Tarsus Municipality to herald the coming of spring. However, since it is not organized within a certain plan, there are some disunity in the context of the space / celebration and it is usually actualized only with the small number of the local people. Therefore, the architectural, cultural and historical values of the city are ignored. The aim of this study is to offer Hıdırellez to the tourism and increase the recognition of the settlement; thus, reveal the values of Tarsus with a sustainable conservation approach. Throughout the study, a literature review was conducted, and then, with on-site examination and determination studies, the cultural/natural heritage of the city and the places where Hıdırellez was celebrated in previous years were examined. In the light of the findings that is collected, it was determined that there was no integrity between these locations. In this context, it is envisaged that a route proposal for the city that is specifically prepared for the Hıdırellez ritual will be developed and that the ritual will be offered to urban tourism in the region and the settlement will be preserved with its universal qualities and transferred to future generations.

¹ Yüksek Mimar, Eskişehir Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, deniz_merve13@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-6341-0264.

² Prof. Dr., Eskişehir Teknik Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, hhhalac@eskisehir.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8046-9914.
Alıntılanmak için/Cite as: Deniz, M. ve Halaç, H.H. (2023), Tarsus'un kültürel mirasında ritüelistik bir kutlama olan Hıdırellez'in kent turizmüne kazandırılması. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32 (1), 30-47.

GİRİŞ

Tarih boyunca insanoğlunun hayatını devam ettirdiği ve kendi mimari, tarihi ve kültürel özelliklerini aktardığı kentler, birer devinim içerisinde olup gelişme göstermiştir. Bu aktarım sayesinde söz konusu özellikler bireylere aktarılmakta ve zamanla evrensel bir değer kazanarak bütün insanlığın mirası haline gelmektedir. Nitekim doğal ile sosyal çevrenin bütünselliği sonucunda çeşitli insan grupları tarafından meydana gelen ve maddi ile manevi elemanların toplamıyla oluşan kültür kavramı; toplumun ortak değerlerini gelecek kuşaklara aktardığında miras niteliğine ulaşmaktadır. Bu bağlamda toplumlar hakkında bilgi veren, kişilerin dayanışma ile beraberliğini kuvvetlendiren ve gelecek kuşaklara aktarılması gereken somut ile somut olmayan değerlere kültürel miras denilmektedir (Can, 2009, s. 3). UNESCO tarafından somut olmayan kültürel miras; bireylerin, toplulukların ve grupların kültürel miraslarının birer unsuru olarak ifade edilen uygulamalar, anlatımlar, beceriler, temsiller ve bunlarla ilgili araç, gereç ve kültürel mekânlar şeklinde tanımlanmıştır (UNESCO, 2003). Ayrıca yapıları veya doğal çevrenin meydana getirdiği somut kültürel miras ile sözlü anlatımların, el sanatlarının, toplumsal uygulamaların, geleneklerin, ritüellerin, gösteri sanatlarının ve geleneksel yemeklerin oluşturduğu somut olmayan kültürel mirasın sürekliliği, bireylerin bilgi düzeyi ve düşünceleri ile yakından ilgilidir. Bu kapsamda kültürel mirasın toplum tarafından benimsenmesi ve görülmek istenmesine yönelik talebin artması kültür turizminin gelişmesine katkı sağlamıştır. İlaveten insanoğlunun değişik yerleri ziyaret etme arzusu kültürel gezilerin artmasına imkân tanımıştır (Halaç ve Bademci, 2017, s. 930). Bu durum hem somut hem de somut olmayan değerlerin turizme kazandırılmasını hızlandırmıştır. Zira kültür turizmi, mekânların ziyaret edilmesinin yanı sıra alandaki yaşam biçimlerinin öğrenilmesini de bünyesine dâhil etmektedir (Aliağaoğlu, 2004, s. 51). Bu bağlamda söz konusu kavram, geçmiş toplumların kültürleri ile ilgilenip yeni kültürleri tanımak ve bu konudaki eylemleri içeriğine almak olarak açıklanmaktadır (Albayrak, 2011, s. 14). Zira önceleri müzelerin, ören yerlerinin, tarihi çevrelerin, kalıntıların gezilmesi ile başlamış ve kapsamı zamanla geçmiş uygarlıkların yaşam biçimlerinin, geleneklerinin, el sanatlarının, ritüellerinin, toplumsal uygulamalarının, sözlü anlatımlarının öğrenilmek istenmesiyle genişlemiştir (Emekli, 2006, s. 53). Dolayısıyla kültürel turizmin kültürel mirasın korunmasında ve gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli bir rol üstlendiğini söylemek mümkündür.

1946 yılında kurulan UNESCO tarafından kültürel mirasın evrensel bir değer taşıdığı ve muhafaza edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. 1972 yılında imzalanan Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmesi'nde anıtlar, sitler, yapı toplulukları kültürel miras; doğal anıtlar, doğal sitler, hayvan ile bitki türlerinin yetiştiği alanlar ise doğal miras kategorisinde ele alınmıştır (Basat, 2013, s. 62). Dolayısıyla sözleşmenin sadece somut mirası kapsadığını söylemek mümkündür. 2003'te ise UNESCO tarafından kabul edilen 'Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi' ile bu anlayış değişmeye başlamıştır. Bu bağlamda somut kültürel mirasla birlikte somut olmayan kültürel mirasın da değerlendirilmesi ve korunması kararlaştırılmıştır (UNESCO, 2003, s. 1). Sözleşme kapsamında taraf devletlere somut olmayan kültürel miras değerlerini korumak amacıyla bu mirasların envanterlerini hazırlama yükümlülüğü getirilmiştir. Nitekim gösteri sanatlarının, el sanatlarının, ritüel ile şölenlerin, sözlü gelenek ile anlatımların, toplumsal uygulamaların, doğa ve evrenle ilgili uygulamaların gelecek kuşaklara aktarılması ve toplum tarafından görünür kılınması temel hedeftir (Atasoy, 2014, s. 125). Ancak belirli bir standart belirtilmemiş ve her ülke kendi envanter sistemi dahilinde tespit yapması öngörülmüştür (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2013, s. 15). Aynı sözleşme ışığında korumanın daha iyi gerçekleştirilmesi ve toplumsal farkındalığın kazandırılması amacıyla Somut Olmayan Kültürel Miras Listeleri oluşturulmaya başlanmıştır. 2008'de ise Somut Olmayan Kültürel Miras Temsili Listesi yürürlüğe girmiştir. Bu listeye her sene yeni değerler eklenmektedir. Türkiye şüana kadar bu listeye 21 adet miras unsuru kaydetmiştir. Meddahlık Geleneği, Karagöz, Mesir Macunu Festivali, Türk Kahvesi ve Geleneği, Ebru: Türk Kâğıt Süsleme Sanatı, Bahar Bayramı Hıdırellez bu listede yer alan miraslardan bazılarıdır (URL-1).

Somut kültürel mirası meydana getiren mekânlarda somut olmayan kültürel mirasın izleri bulunmakta ve yapılar, somut olmayan kültürel mirasın dinamikliği ile biçimlenmektedir (Akyıldız ve Olgun, 2020, s. 236). Söz konusu mekânlarda doğum, ölüm, sünnet, evlenme gibi ritüeller; cami, yadır, mezarlık, bayram yeri, türbe, hıdırlık gibi halk inanışları veya köy yaşantısı, yayla şenliği gibi toplumsal yaşantılar gerçekleşmektedir. (Oğuz, 2007, s. 32). Bu nedenle mekânlar, hem yapısal elemanları içermekte hem de somut olmayan kültürel miras unsurlarını bünyelerinde barındırmaktadır. Özellikle iklim, bitki örtüsü, topoğrafya, su kaynakları gibi öğeler mimariyi şekillendirirken çevresel imgeler, sosyal yapı, yaşam şekli ve gelenekler de bu mimariye yön veren değerlerdir (Çal, 2012). Dolayısıyla mekânların biçimlenmesinde somut kültürel miras kadar somut olmayan kültürel mirasın da etkili olduğunu söylemek mümkündür. Zira kültürel mirası, ne somut kültürlerden ne de ritüeller, pratikler, anlatma biçimleri gibi somut olmayan kültürlerden bağımsız düşünerek aktarmak yanlıştır. Ayrıca somut olmayan kültürel miras yalnızca somut kültürel mirasla beraber belgelense korumanın bir unsuru olabilmektedir (Karakul,

2007, s. 151). Bu sebeple yapıli çevrelerinin korunmasında somut olmayan kültürel mirasında göz önünde bulundurulup sürece dâhil edilmesi önem arz etmektedir. Bu sayede toplumların geçmişine dair değerler de korunarak geleceğe güvenle aktarılmaktadır.

Somut olmayan kültürel miras unsurlardan biri olan ritüeller, Antik dönemlerden beri insanlığın yaşamında var olmuş ve toplumun inançlarını, yaşam şeklini, sosyal yönünü belirlemiştir. Bu bağlamda ritüeller; toplumsal birlikteliği vurgulayan, kişilerin aidiyet duygusunu kuvvetlendiren önemli geleneksel uygulamalardır. Nitekim düzenli olarak tekrar edilen, kendine has özellikleri bulunan ve içtenlikle yapılan sembolik bir davranış biçimidir (Rappaport, 1999, s. 44). Tarihsel süreç boyunca hemen hemen her toplumun çeşitli uygulamaları zaman içerisinde ritüele dönüşmüştür (Olgun, 2016, s. 84). Özellikle hastalık, ölüm, doğum gibi durumlarda sıklıkla tekrarlanmasının yanında tarımsal etkinliklerin ve av faaliyetlerinin artmasında ya da mevsimsel döngülerin başlamasında da yinelenmiştir. Çoğunlukla her inançlarda bulunmuş ve insan ile evren arasındaki simgesel bir davranış biçimi olarak tanımlanmıştır (Collins, 2012, s. 122). Gordon Marshall (1999, s. 623) ‘‘Sosyoloji Sözlüğü’’ adlı kitabında ritüel kavramını sık sık yinelenen, belirli zamanlarda gerçekleştirilen ve sembollerle aktarılan bir model olarak ifade etmiştir. Bu kapsamda ritüel kavramı; tekrarlayıcılık, simgesellik, standartlaştırılmış ve yavaş değişim gösteren gibi özelliklerden meydana gelmektedir (Emiroğlu ve Aydın, 1997, s. 101). Ritüeller sayesinde bireyler toplumla birlikte yaşama gerekliliği hissetmektedir. Bu bağlamda toplumu bir arada tutma ve toplumsal bağları güçlendirme işlevi bulunmaktadır. Ayrıca gelenekler sürdürüldüğünden ve kültürel değerler geleceğe aktarıldığından toplum canlı bir biçimde ayakta kalmaktadır (And, 2002, s. 307). Belirli mekânlarda gerçekleştirildikleri için de söz konusu mekânlar bu ritüellerin konusuna göre şekillenmektedir. Nitekim mekân, ritüele ait bir yer durumuna gelerek kutsallaşmaktadır (Cox, 2004, s. 139). Dolayısıyla bunlar arasında zamanla bir bağ kurulmakta ve bireylerde ise bu mekânlara dair aitlik duygusu ortaya çıkmaktadır.

Çalışmanın Amacı ve Yöntem

Çalışma kapsamında ele alınan Tarsus kenti, MÖ 1650’li yıllarda kurulmuş ve Antik dönemlerden beri her zaman önemli bir yerleşim yeri olmuştur. Günümüze değin kentte yaşamsal faaliyetlerini sürdürmüş toplumların izlerini mevcutta görmek mümkündür. Dolayısıyla pek çok somut ile somut olmayan kültürel mirası bünyesinde barındırmaktadır. Bunlardan biri ise Hıdırellez ritüeli olup her yıl baharı müjdelemek amacıyla Mayıs ayının ilk haftasında Tarsus Belediyesi’nin organizasyonu ile kutlanmaktadır. Fakat düzenli bir güzergâhta gerçekleştirilmediğinden mekân/kutlama bağlamında kopukluklar yaşanmaktadır. Bu durum kentin sahip olduğu mimari, kültürel ve tarihi değerlerin göz ardı edilmesine yol açmaktadır. Bu çalışmanın amacı Tarsus için ritüelistik bir kutlama olan Hıdırellez’i, kentin turizmine kazandırmak ve bu sayede kentin tanınma durumunu artırarak sürdürülebilir bir koruma yaklaşımı ile Tarsus’un sahip olduğu değerlerini ortaya çıkartmaktır. Çalışma boyunca kapsamlı bir literatür taraması yapılarak tezlerden, makalelerden, kitaplardan yararlanılıp kavramsal çerçeve oluşturulmuş, ardından yerinde inceleme ve tespit çalışmalarıyla kentin kültürel/doğal mirası ve önceki yıllara ait Hıdırellez’in kutlanıldığı mekânlar irdelenmiştir. Elde edilen veriler ışığında kente özgü bir Hıdırellez ritüeli rota önerisi geliştirilmiştir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE: HİDİRELLEZ RİTÜELİ

Hıdırellez ritüeli, mevsimsel ritüellerden biri olup baharın başlangıcını ifade etmek amacıyla kutlanmaktadır. Dolayısıyla mevsimsel ritüellerin en önemli örnekleri arasında yer almakta ve yazın geldiğini müjdelemektedir. Söz konusu ritüel, Hızır ile İlyas isimli iki mitolojik gencin Hıdırellez günü kavuşarak toprağın tekrardan canlandırıldığına ve evlere bolluk ile bereket getirildiğine dair düşüncenin toplum tarafından kabul görek zamanla kültürel bir mirasa dönüşmesidir. Bu miras, toplumun sosyo-kültürel yapısını yansıtmış ve günümüze değin ulaşabilmiştir. Nitekim Antik çağlardan beri bahar bayramı olarak kutlanmakta ve her yıl belirli gün ile mekanlarda ritüel olarak gerçekleştirilmektedir. Bu günler yaz ayının başlangıcı olan 6 Mayıs tarihine denk gelmektedir. Kökeni Anadolu, Orta Asya ve Orta Doğu coğrafyası olup Hızır ve İlyas isimleri süreç içerisinde dilden dile aktarılarak Hıdırellez’e dönüşmüştür (Ocak, 1998, s. 313-315). Ayrıca Anadolu’da genellikle ağaçlık ve yeşillik alanlarda uygulanmıştır.

Baharın gelmesi ve beraberinde zorlu kış günlerinin geride bırakılması ile yeni bir döneme geçilen, bu sayede tekrardan bireyler ile doğanın canlandığını ifade eden ve toplumun kültüründe oldukça değerli bir ritüel olan Hıdırellez, hayatın tekrardan doğuşunu baharın gelişi ile tasvir etmektedir (Eliade, 2003, s. 394). Ayrıca söz konusu ritüelin ana kaynağı Hızır ve İlyas mitlerinin oluşturmasının yanı sıra farklı mitolojik kültürleri de bulunmaktadır. Nitekim bu kültürlerden biri su kültürüdür. Zira su, canlıların yaşamsal faaliyetlerinin sürdürülmesinde gerekli olan en esas gereksinimlerden biri olup ayrıca bereketin de simgelerindedir (Roux, 1994, s. 114-117). Bu

bağlamda Hıdırellez'in kapsamında dileklerin suya bırakılması, insanların üzerine suyun atılması, pınardan su içilmesi, su ile el ve yüzün yıkanması ve ritüelin su kenarında gerçekleştirilmesi bu kült ile bağlantılı olduğunu göstermektedir. Eski Türk inanışlarına göre ağacın kutsal bir niteliği bulunmakta ve Tanrı'ya ulaşmada bir araç olarak görülmektedir. Dolayısıyla ağaç kültü nedeniyle Hıdırellez, ağaçların olduğu yerde kutlanmakta ve gül ağaçlarına dilekler asılmaktadır (Ergun, 2004, s. 40). Ateşin de Türk kültüründe ayrı bir yeri olup kötülüklerden arındıran ve kötü ruhları kovduğuna inanılan bir kutsal unsur olarak görülmektedir. Bu kapsamda ateş kültü, ateşin üzerinden atlanarak hastalıklardan ve kötülüklerden korunma olarak Hıdırellez ritüelinde yer edinmiştir.

Hıdırellez kavramının ortaya çıkışında etkili olan Hızır ve İlyas isimli iki mitolojik unsurdan Hızır ateşin sembolü olup ölümsüzlük suyunu içen, halkın arasına karışarak kişilere yardım eden, kötülükleri cezalandıran, toplumun zor anlarına yardım eden ve bireylere sağlık-bolluk-bereket getiren birer kurtarıcı olarak nitelendirilmiştir (Ögel, 1993, s. 88-114). İlyas ise suyun sembolü olup Hızır ile kavuştuğunda halk arasında doğanın yenileneceğine inanılmaktadır (Çay, 1990, s. 16). Ayrıca 6 Mayıs günü kışın sona erip baharın gelmesiyle tabiatın tekrardan dirilmeye başlamakta ve yeni bir mevsime geçilmektedir. Bu durum bireylerin hayat sevincini tazelandirip kişilerde yeni umutlar yeşertmektedir. Nitekim toplumun, beraber eğlendiği ve birlikte yemekler yediği bir kutlama biçimidir. Dolayısıyla söz konusu ritüelin gerçekleşmesinde açık, yeşil ve sulak mekânlara ihtiyaç duyulmaktadır.

Kültlerden bağımsız olarak Hıdırellez günü beyaz kıyafetlerin giyilmesi, yeşil ve sulak alanlara gidilip eğlenilmesi, ağrıyan yere sopayla vurulması ritüel kapsamında yer alan eylemlerdir. Diğer gelenekler arasında ise Hıdırellez günü özellikle etli yemeklerin dağıtılması, sabahleyin süt ya da sütlü kahve içilmesi bulunmaktadır (Balkır, 1936, s. 68). Börek, helva ve katmer de tüketilen yiyecekler arasında yer almaktadır (Aktürk, 2014, s. 119). Özellikle bugün doğanın yeni bir döneme başlayacağı, insan bedeninin ise kötü ruhlardan arınacağı anlayışı hâkim olduğundan kuzu etinin ayrı bir yeri olmuş ve pilav ile birlikte kırlarda yenmiştir (Güngör, 1956, s. 61). Ayrıca sağlığa iyi geldiği bilinenek bireyler birbirlerinin sırtına ısırğanla vurmakta veya yüze kırmızı yumurta sürülmekte, baş ağrısına iyi gelmesi için göze kalem çekilmekte ve gül saça, yakaya ya da kulağa takılarak yıl boyunca bahtın açık olacağı düşünülmektedir (Tekin, 1990, s. 11; Uca, 2007, s. 275). Bolluk ve bereket getirilmesi için torbalara bırakılan baklagillerin ağaca asılması ritüeli de vardır (Santur, 1990, s. 133).

Hıdırellez kutlamalarının vazgeçilmez ögesi müzik olup genellikle yerel türküler ve maniler söylenilmektedir (Toygar, 1986, s. 8). Özellikle yöresel müziklerin çalması bireylerin buldukları yer ile aitlik hissedip sosyalleşmesine katkı sağlamaktadır (Aktürk, 2014, s. 82). Günümüzde ise daha çok gelenekselin yanı sıra popüler müzikler, konserler aracılığıyla dinlenilmektedir. Ayrıca yeşillik ve sulak alanlarda çeşitli yöresel oyunlar oynanmakta, salıncakta sallanılmakta ve hastalıklardan korunmak için yeşilliklerin üzerine oturulmaktadır (And, 2002, s. 104). Söz konusu oyunlar arasında en çok niyet oyunu bilinmektedir. Gençler ve çocukların ise kendi arasında güreş yapması, eski Türk geleneklerinin devam ettiğini göstermektedir (Özdemir, 2005, s. 238). Hıdırellez günü ritüellerin gerçekleştirilmesinin amacı bolluğun ve sevginin sembolü olan Hızır ile İlyas isimli iki kutsal varlığın Miladi takvime göre 6 Mayıs'ta buluşması sonucunda toplumun dileklerinin kabul edileceğine dair inanışın toplumda hâkim olmasıdır (Aslan, 2012, s. 226). Tablo 1'de Hıdırellez ritüelleri gösterilmiştir.

Tablo 1. Hıdırellez Ritüelleri

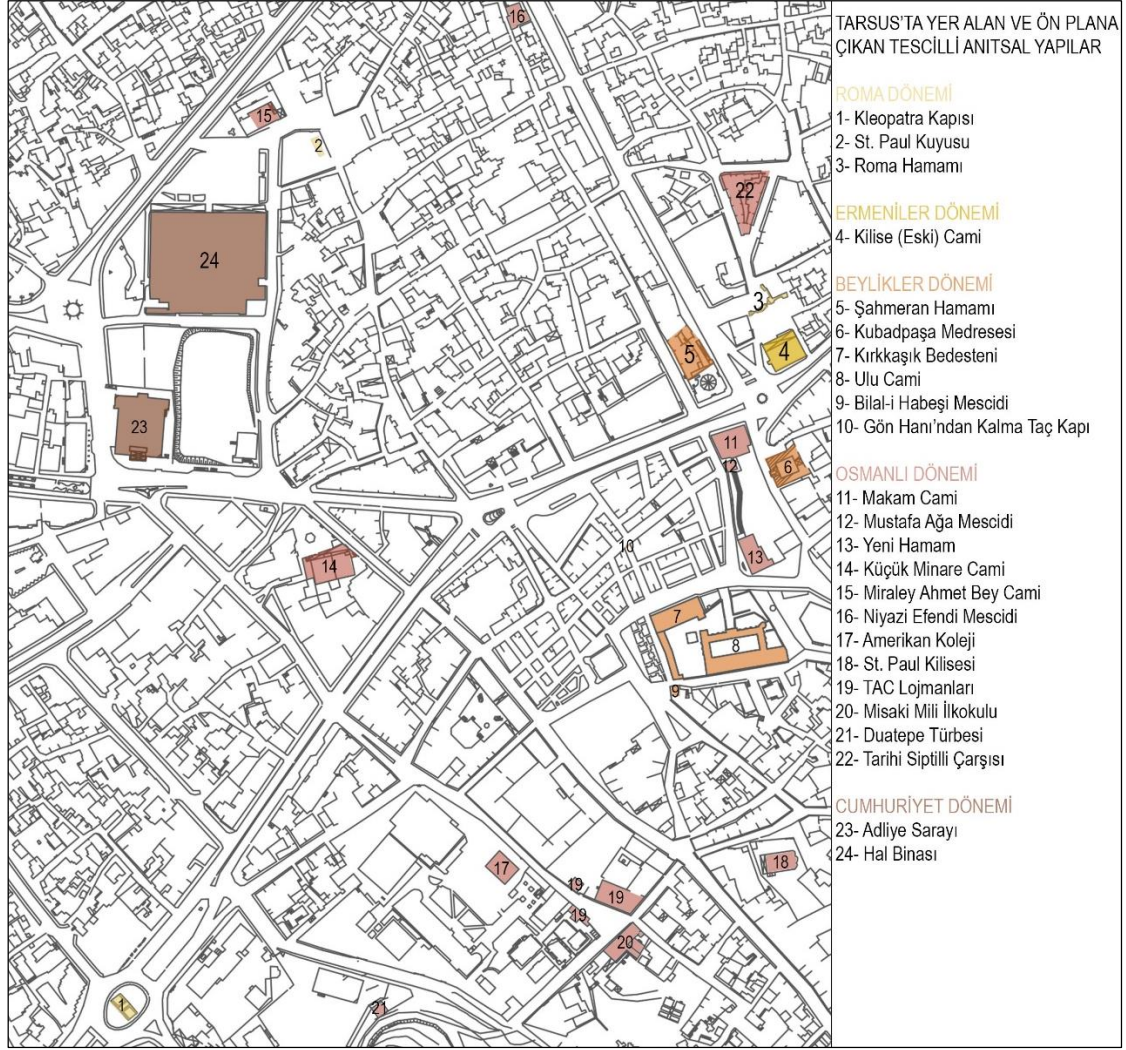
Kültler		Uygulamalar	Yemekler	Oyunlar-Türküler
Ağaç Kültü	Ağaçlık ve Yeşillik Alanlar <ul style="list-style-type: none"> Gül ağacına dileklerin asılması Yeşilliklerin üzerine oturmak 	<ul style="list-style-type: none"> Ağrıyan yere sopayla vurmak Beyaz kıyafet giymek Sırta ısırğanla vurmak Yüze kırmızı yumurta sürmek 	<ul style="list-style-type: none"> Etlü yemeklerin pilavla yenmesi Süt ya da sütlü kahve içmek Börek, helva ve katmer tüketmek 	<ul style="list-style-type: none"> Yerel türküler ve maniler Yöresel oyunlar oynanmakta
Su Kültü	Sulak Alanlar <ul style="list-style-type: none"> Dileğin suya atılması Pınardan su içmek İnsanların üzerine su atmak Su ile el ve yüzü yıkamak 	<ul style="list-style-type: none"> Baş ağrısına iyi gelmesi için göze kalem çekmek Saça, yakaya ya da kulağa gül takmak Torbalara bırakılan baklagilleri ağaca asmak Salıncakta sallanmak 		
Ateş Kültü	<ul style="list-style-type: none"> Ateşin üzerinden atlamak 			

Tarsus'un Kültürel Mirasında Ritüelistik Bir Kutlama: Hıdırellez

Kuruluşu yaklaşık 8000 yıl öncesine dayanan Tarsus kenti, Akdeniz bölgesinde yer almakta ve Mersin ilinin en büyük ilçesi olmaktadır. Şekil 1'de kentin Türkiye sınırları içerisindeki konumu gösterilmiştir. Tarih boyunca çeşitli toplumların hâkimiyet kurmak istediği bir bölge durumuna gelmiştir (Öz, 1991, s. 3). Bu bağlamda kentte yaşayan ilk medeniyetin MÖ 1650'li yıllarda Kizzuwatna Krallığı olduğu bilinmektedir. Bu krallıktan sonra kenti; Hititler, Kue Krallığı, Asurlular, Persler, Kilikyalılar, Selekoslar ve Romalılar idare etmiştir. Roma Devleti'nin ikiye ayrılmasından sonra ise Tarsus; Bizans İmparator İmparatorluğu, Araplar ve Selçuklular, Ramazanoğulları Beyliği ve Osmanlı tarafından yönetilmiştir (Zoroğlu, 1995, s. 69). Bu kapsamda kentin zengin kültürel, doğal, mimari ve tarihi mirasının olduğunu ve bu mirasın günümüzde halen devam ettiğini söylemek mümkündür. Söz konusu toplumlardan kalma pek çok yapı günümüze kadar ulaşmıştır. Şekil 2'de kentte konumlanan ve ön plana çıkan tescilli anıtsal yapılar gösterilmiştir.

Şekil 1. Tarsus Kentinin Konumu

Şekil 2. Kentte Konumlanan ve Ön Plana Çıkan Tescilli Anıtsal Yapılar

Tarsus'un Somut Olmayan Kültürel Miras Değerleri ve Bu Değerlerin Kentteki Mekânlarla İlişkisi

Kentler, çeşitli toplumlara ev sahipliği yaptığından somut kültürel mirasın yanı sıra somut olmayan kültürel mirasıyla da ön plana çıkmaktadır. Bu kapsamda iklimin, bitki örtüsünün, topografyanın, su kaynaklarının, toprak yapısının ve geleneksel yapıların yanında sosyal yapı, barınma kültürü, gelenekler, aile yapısı, folklor, toplumsal uygulamalarda kentlerin şekillenmesinde özellikle de tarihi yerleşimlerin oluşmasında önemli rol oynamaktadır (Akyıldız ve Olgun, 2020, s. 238). Dolayısıyla bu yerleşimlerde konumlanan ve somut kültürel mirasın bir parçası olan mekânlarda, somut olmayan kültürel mirasın izlerini görmek mümkündür. Tarsus kenti de bu tarihi yerleşimlerden biridir. Anıtsal yapıları ile sivil mimarlık örneklerinin yanı sıra zengin bir somut olmayan kültürel mirası vardır. Nitekim kentin somut kültürel mirasını yansıtan Kırkkışık Bedesteni'nin, Makam Cami'nin, Ulu Cami'nin, Yeni Hamam'ın, Gön Hanı'ndan kalma taç kapısının, Kubad Paşa Medresesi'nin bir arada konumlanması tipik bir Osmanlı kent merkezini yansıtmaktadır. Kentlinin ibadet, alışveriş, temizlik gibi ihtiyaçlarının karşılandığı ve beraberinde sosyalleştiği bir merkezdir. Özellikle ticari faaliyetlerin burada gerçekleştirilmesi yerleşimin gelenek ve göreneklerini yansıtan, toplumun duygu ve düşüncelerini aktaran el sanatlarının, yöresel ve yerel zanaat faaliyetlerinin alanda üretilmesine katkı sağlamıştır. Oyacılık, kilim dokumacılığı, paspas, çuval, minder işlemeciliği gibi el sanatları ile demircilik, bakırcılık, tenekecilik, bıçakçı, kunduracılık, dericilik, gümüşçülük gibi zanaat faaliyetleri halen değerini korumakta ve kentli tarafından üretilmeye devam etmektedir. Ancak günümüzde söz konusu üretilmeye duyulan ilginin giderek azalması, üreticileri ekonomik yönden sıkıntıya uğratmakta ve üretim hızlarını yavaşlatmaktadır. Yine de bu olumsuz durumlara rağmen günümüzde tarihi ticaret

merkezinde yer alan geleneksel dükkânlarda ve Kırkkâşık Bedesteninde toplumun hizmetine sunulmaktadır. Şekil 3'te Kırkkâşık Bedesteninde ve geleneksel çarşıda sergilenen somut olmayan kültürel miras unsurları gösterilmiştir. Bu bağlamda tarihi kent merkezi, gerek çeşitli işlevlere sahip tarihi yapılarıyla gerekse bu yapılarda gerçekleştirilen el sanatları ve zanaat faaliyetleri ile somut ile somut olmayan kültürel mirasın bir arada incelenmesine ışık tutan önemli bir yerdir.

Şekil 3. Kırkkâşık Bedesteninde ve Geleneksel Çarşıda (Gön Hanı Taç Kapısı) Sergilenen Somut Olmayan Kültürel Miras Unsurları

Yerleşimin yöresel kıyafetlerini kadınlarda fistan, şalvar, yelek, kuşak, çorap, yemeni ve takı olarak bilezik, boncuk; erkeklerde ise fes, gömlek, yelek, şalvar, çorap, kuşak, yemeni ve süs eşyası olarak köstekli saat, tespih, değnek oluşturmaktadır (Torun, 2014, s. 83). Bu kıyafetlerin günümüzde halen kentli tarafından kullanıldığını belirtmek muhtemel olup bu durum somut olmayan kültürel mirasın sürdürüldüğüne dair kanıtları desteklemektedir. Ayrıca bireylerin gündelik yaşamlarında tercih etmesinin yanı sıra topluma tanıtılması için Tarsus Müzesi'nde ve Tarsus Kültür Evi'nde sergilenmektedir. Nitekim Tarsus Müzesi, 1950 yılında inşa edilen Adliye Sarayı olup 2020 senesinde tamamlanan restorasyon çalışmaları kapsamında müze olarak yeniden işlevlendirilmiş ve ziyarete açılmıştır. Tarsus Kültür Evi ise 1557'de Ramazanoğulları Bey'i Kubat Paşa tarafından yaptırılan Kubadpaşa Medresesidir. 2020 senesinde yeni fonksiyonuyla birlikte tekrardan hizmet vermeye başlamıştır. Söz konusu müzelerde sadece kentin yöresel kıyafet kültürünü değil aynı zamanda el sanatlarının veya barınma kültürünün yansıtıldığı unsurlara da yer verildiğini söylemek mümkündür. Şekil 4'te Kubadpaşa Medresesinde sergilenen yöresel kıyafetler ile dokumacılığın temsili sunumu gösterilmiştir. Bu bağlamda her iki müzede de somut kültürel miras ile birlikte somut olmayan kültürel mirasın yaşatıldığını söylemek mümkündür. Her ne kadar günümüzde yöresel kıyafetleri tercih eden kullanıcı sayısı azalsa da kentin tarihi ticaret merkezinde bu kıyafetler dikilmeye devam etmektedir. Bu durum kentlinin somut olmayan kültürel mirasını benimsediğinden yok olmasını önlemek istediğiyle alakalı hipotezleri güçlendirmektedir. İlâveten çeşitli etkinliklerde sergilenip bu etkinliklere gelen bireylerin satışına sunulmaktadır.

Şekil 4. Kubadpaşa Medresesinde Sergilenen Yöresel Kıyafetler ve Dokumacılık

Tarsus'un yemek kültürünü konumlandığı coğrafyanın ekonomik faaliyetleri belirlemiştir. Çukurova Bölgesi'nin verimli tarım toprakları ve Akdeniz iklimi yerleşimin bir tarım kenti olarak ön plana çıkmasına katkı sağlamıştır. Bu bağlamda yerleşim, kendine has yöresel lezzetleri ile ön plana çıkmış ve sofralarda genellikle sebze yemekleri yer almıştır. Bunun yanı sıra düğün, sünnet, nişan gibi özel günlerde ise dövme pilavı ile beraber

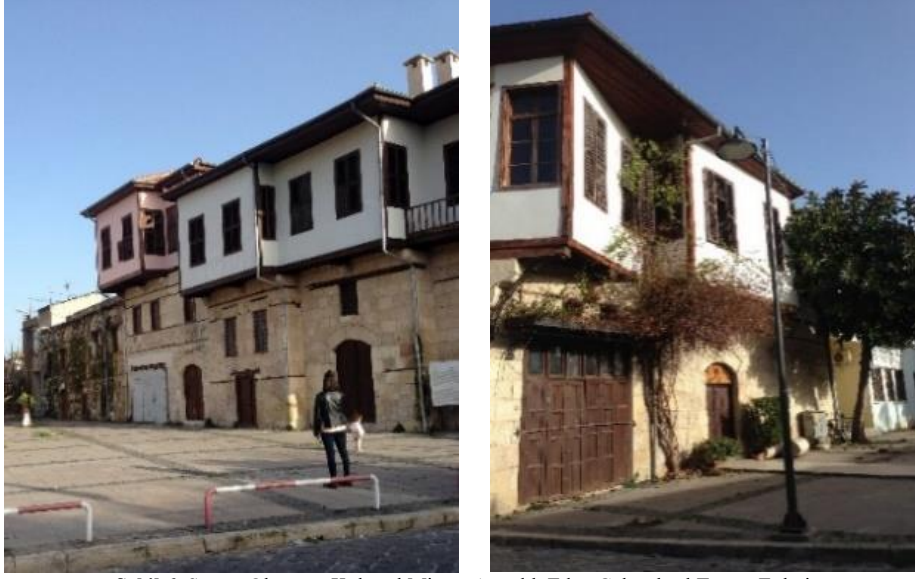
etli yemekler, tatar çorbası, sarma, içli köfte, tantuni, humus, fındık lahmacun, yüksük çorbası, yayla bandırması, cezerye, kerebiç, karakuş tatlısı, karsambaç ve şalgam suyu konuklara sunulmuştur (Torun, 2014, s. 84). Ayrıca sıkma, ıspanaklı börek ve bazlama gibi hamur işleri de toplumun vazgeçilmez tatları arasında olup ilçede bu ürünlerin satışının yapıldığı mekânların sayısı oldukça fazladır. İlaveten çeşitli etkinliklerde de yemek kültürü toplumun hizmetine sunulmaktadır. Kentin sözlü edebiyatını meydana getiren türküleri, masalları, hikâyeleri, ninnileri, bilmeceleleri, tekerlemeleri, manileri ve efsaneleri bulunmaktadır. Kentlinin benimsediği en değerli efsanelerden biri ise Şahmeran olup yılanı simgelemekte ve Tarsus'ta ortaya çıktığı söylenilmektedir (Öz, 1998, s. 65).

Tarsus'un somut olmayan kültürel mirasında festivaller ile şölenlerin de ayrı bir yeri vardır. Bu bağlamda çiftçilere üzüm hasatını daha fazla teşvik ettirmek için Tarsus Üzüm Bayramı ve Kültür Festivali gerçekleştirilmektedir. Dedeler Köyü'nde meydana gelen söz konusu festivalde, yarışmalar ile yerel Türk sanat müziği konserleri düzenlenmekte ve yöresel giysiler tanıtılmaktadır (Öger, 2003, s. 332). 1994'den beri genellikle her yıl mayıs ayında yaz dönümünün başlaması sebebiyle Hıdırellez ritüeli kutlanmaktadır. Bu ritüel her sene gerçekleştirildiği için kentte ayrıcalıklı bir yeri olmuştur. Geleneksel Çukurova Karboğazı Zafer Şöleni; Kurtuluş Savaşı sırasında Kuvayı Milliyecilerin Fransızlara karşı gösterdiği üstünlüğü anmak amacıyla yapılmaktadır. Bu kapsamda konserler verilmekte, Kafkas oyunları ile tiyatrolar sergilenmekte ve yöresel oyunlar oynanmaktadır. İlaveten Tarsus'un; Bisiklet Festivali, Yenice Barış ve Kültür Festivali, Karboğazı Doğa ve Spor Festivali, İlyas Avcı Tiyatro Şenliği, Uluslararası Karacaoğlan Şiir Akşamları, Gastronomi Günleri gibi etkinlikleri de vardır. Bu festivaller çeşitli mekânlarda kutlanmaktadır. Bu kapsamda Makam Cami Meydanı önem arz etmektedir. Kentin odak noktalarında biri olduğu için kent merkezinde gerçekleştirilen kutlamalar, etkinlikler ya da festivaller bu meydana hizmet vermekte ve kentin el sanatları, yöresel kıyafetleri, zanaat faaliyetleri, yemek kültürü burada sergilenmektedir. Dolayısıyla söz konusu meydanın somut olmayan kültürel mirasın yaşatılmasına aracılık ettiğini söylemek mümkündür. Şekil 5'te çeşitli festival, etkinlik ve kutlamalara ev sahipliği yapan makam cami meydanı avlu gösterilmiştir.

Şekil 5. Çeşitli Festival, Etkinlik ve Kutlamalara Ev Sahipliği Yapan Makam Cami Meydanı

Tarsus'un somut olmayan kültürel mirasını sürdürmesi, özgün dokusunun sahip olduğu değerleri devam ettiriyor olmasına bağlıdır. Kızılmurat Mahallesinde konumlanan ve genellikle 2 katlı ahşap ve taş malzeme kullanılarak inşa edilen Tarsus evleri, toplumsal özellikleri yansıtan örneklerdendir. Yapılara göre şekillenen sokak yapısında, yapıların birbirine göre konumlarında, sokaklarda gölgelik alanların oluşmasında, avlunun kullanılmasında fiziksel faktörlerin yanında somut olmayan kültürel mirasın da etkili olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca bu tarihi sokaklar, düğün-nişan-sünnet gibi şölenler için dış çekimlerin yapıldığı bir mekân işlevinde olup somut olmayan kültürel mirasın mekân bağlamında gerçekleştirildiğini desteklemektedir. Şekil 6'da geleneksel Tarsus evleri gösterilmiştir.

Şekil 6. Somut Olmayan Kültürel Mirasa Aracılık Eden Geleneksel Tarsus Evleri

Tarsus, sahip olduğu kültürel mirasının yanında doğal mirasıyla da değerli bir yerleşim yeridir. Tarsus Şelalesi, kent merkezinin yaklaşık 4 kilometre uzağında bulunmaktadır. Nitekim “soğuk su” olarak da ifade edilen şelale kentin doğal güzelliklerinden biridir. İlâveten şelale suyunun mevsimsel nedenlerle alçalması neticesinde kayaların oyulmasıyla yapılmış mezarlar ortaya çıkmıştır. Bu mezarların Roma Dönemi’nde kullanıldığı düşünülmektedir (Torun, 2014, s. 104). Tarsus Belediyesi tarafından söz konusu alan tescil edilmiştir. Ayrıca Tarsus Çayı’nın üzerinde ise Tarsus (Berdan) Barajı yer almaktadır. Bu baraj kentin yaklaşık 2 kilometre kuzeyinde Kayadibi, Kösebalcı ve Akçakocalı mahallerinin arasında konumlanmaktadır. Çevre düzenlemesi yapıldığından mesire alanı olarak kullanılmaktadır. Günümüzde Hidrellez gibi somut olmayan kültürel miras unsurları bu alanda gerçekleştirildiği için doğal mirasın yanı sıra somut olmayan kültürel mirasa da aracılık ettiğini belirtmekte fayda vardır. Zira hem kültürel hem doğal mirasın yaşatılmasına ev sahipliği yapan mekânlardır. Şekil 7’de Tarsus Şelalesi ile Tarsus Barajı gösterilmiştir. İlâveten Tablo 2’de makale boyunca anlatılan kentin somut olmayan kültürel miras unsurları özetlenerek aktarılmıştır.

Şekil 7. Tarsus Şelalesi’ndeki Oyma Mezarlar (Torun, 2014, s. 104) ve Tarsus Barajı (URL-2)

Tablo 2. Kentteki Somut Olmayan Değerler

Tarsus’un Somut Olmayan Kültürel Mirası

El Sanatları – Yöresel Zanaatlar	Kıyafetler	Yemekler	Efsaneler – Festivaller
Oyacılık	Fıstan, şalvar	Dövme pilavı	Şahmeran Efsanesi
Kilimcilik	Yelek, kuşak	Sebzeli yemekler	Üzüm Bayramı ve Kültür F.
Örgü paspaslar	Çorap, yemeni	Etlî yemekler, sarma	Hidrellez Festivali
Çuval yapımı	Fes, gömlek	Tatar çorbası, humus,	Çukurova Karboğazı Festivali
Örgü minder	Bilezik, boncuk	İçli köfte, tantuni	Bisiklet Festivali
Bıçakçı	Köstekli saat	Fındık lahmacun	Yenice Barış ve Kültür F.

Bakırcı	Tespah	Yüksük çorbası	Karboğazı Doğa ve Spor F.
Demirci, Tenekeci	Değnek	Cezerye, kerebiç, Karakuş tatlısı	İlyas Avcı Tiyatro Şenliği
Gümüüşçü		Karsambaç, yayla bandırması	Uluslararası Karacaoğlan Şiir Akşamları
Kunduracı		Şalgam suyu	Gastronomi Günleri
Derici		Sıkma, ıspanaklı börek, bazlama	

Tarsus Kentinde Hıdırellez Ritüelinin Tarihsel Gelişimi ve Kutlandığı Mekânlar

Tarsus'ta Hıdırellez Ritüeli, 1994 yılından beri Tarsus Belediyesi tarafından düzenlenmektedir. Genellikle her yıl 5-6 Mayıs tarihleri arasında kutlanmıştır ve bu bağlamda bir takım etkinlikler yapılmıştır. Tablo 3'te görüldüğü gibi 2018 yılına kadar genellikle aynı etkinliklerin aynı mekânlarda gerçekleştirildiği tespit edilmiştir ve daima kullanılan alanlar gri renkle belirtilmiştir. 2020, 2021 ve 2022 yılları arasında ise tüm dünyayı tehdit eden Covid-19 salgını sebebiyle ara verilmiştir. Tarihsel gelişimine yönelik yapılan irdelemelerde 2019 yılına kadar yapılan ritüellerde eksikliklerin olduğu tespit edilmiştir. Bu yıl ile birlikte ise ateşin yakılması, dileğin ırmağa atılması gibi Hıdırellez'in önemli ritüellerine ve cezerye, humus, şalgam gibi kentin yöresel lezzetlerinin tanıtılmasına yönelik yeni girişimlere yer verildiği görülmektedir. Fakat söz konusu ritüellerin hala yeterli gelmediği Hıdırellez ritüellerini yansıtan kütlerin, uygulamaların, yemeklerin ve oyun ile türkülerin eklenmesi ya da geliştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca Hıdırellez'in uzun yıllar kentte devam etmesi kentli için arz ettiği önemi göstermektedir. Özellikle kentli tarafından benimsendiğini ve uygulamaların içselleştirildiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla atfedilen önemin sürekliliği hem de Tarsus'un kent turizmine kazandırılması için her sene Mayıs ayında kutlanması lüzumdur. Bu sayede kentin tanınma durumunun artırılarak sürdürülebilir bir koruma yaklaşımı ile sahip olduğu değerlerin ortaya çıkartılacağına inanılmaktadır.

Tablo 3. Hıdırellez Festivali'nin Kentteki Gelişimi
Yıllara Göre Etkinlik ve Mekân Dağılımları

2016 ve 2017 Yılı		2018 Yılı		2019 Yılı		
	Etkinlikler	Mekânlar	Etkinlikler	Mekânlar	Etkinlikler	Mekânlar
1. GÜN	Bisiklet Y.	Eshab-ı Keyf	Bisiklet Y.	Eshab-ı Keyf	Yürüyüş, Halk oyunları gösterisi, sinsin oyunu,	Azkanay parkı
		Cumhuriyet Meydanı		Cumhuriyet Meydanı		Cumhuriyet Meydanı
	Güreş	75. yıl Açık hava Gösteri Merkezi	Konser	Faruk Soydan Tesisleri	Hıdırellez ateşinin yakılması, Konser	Cumhuriyet Meydanı
				Yarenlik Alanı		
Yürüyüş	Makam Cami	Yürüyüş	Makam Cami	Humus, şalgam ve baklava yarışları	Cumhuriyet Meydanı	
			Yarenlik Alanı			
2. GÜN	Konuşmalar, ödüller, ikramlar	Eshab-ı Keyf	Konuşmalar, ödüller, ikramlar	Eshab-ı Keyf	Dans gösterisi, konser, ödüller	Tarsus Barajı
	Güreş	75. Yıl Açık hava Gösteri Merkezi	Uçurtma Şenliği	Eshab-ı Keyf	İkramlar, ırmağa dileğin atılması	Tarsus Barajı
TOPLAM MEKÂN DAĞILIMI	Eshab-ı Keyf	Yarenlik Alanı	Eshab-ı Keyf	Yarenlik Alanı	Azkanay parkı	Cumhuriyet Meydanı
	Cumhuriyet Meydanı	Makam Cami	Cumhuriyet Meydanı	Makam Cami	Tarsus Barajı	
LEJANT		1 kere tekrarlananlar				
		2 kere tekrarlananlar				
		3 kere tekrarlananlar				

Hıdırellez'in gerçekleştirildiği mekânlardan biri olan Yarenlik Alanı, Atatürk Caddesinde yer almakta ve meydan işlevinde kullanılmaktadır. Söz konusu alan araç trafiğine kapalıdır ve etrafında iş yerleri, pasajlar, dükkânlar bulunmaktadır. Nitekim kentin merkezi olup birer sosyalleşme mekânıdır. Hıdırellez ritüeli kapsamında ise yürüyüşler yapıp konserler verilmektedir. Bu ritüel haricinde kentin diğer somut olmayan kültürel miraslarına veya belediye tarafından organize edilen çeşitli aktivitelere de ev sahipliği yapmaktadır. Şekil 8'de 2017 yılında Hıdırellez kapsamında gerçekleştirilen yürüyüş gösterilmiştir. Bu yürüyüşlerin zaman içerisinde Makam Cami Meydanı'nda ya da Anıt Mahallesi'nde konumlanan Azkanay Parkı'nda devam ettiği de görülmüştür.

Şekil 8. Hıdırellez Kapsamında Yarenlik Alanında Gerçekleştirilen Gösteri, 2017 (Tarsus Belediyesi Arşivi, 2022)

Hıdırellez'in kutlandığı diğer bir mekân olan Eshab-ı Keyf Mağarası; Yemliha, Mislina, Sazenuş, Tebernuş, Mekseline, Mernuş, Kefeşetayuş isimli yedi kişinin uyuduğuna rivayet edilen bir yerdir. Söz konusu yer, Tarsus'un Dedeler Köyü'nde bulunmakta ve kentin yaklaşık 13 kilometre uzaklığında yer almaktadır. Hıdırellez kapsamında bisiklet yürüyüşü yapılmış, çeşitli ikram sunulmuş, ödüller verilmiş, uçurtma şenliği düzenlenmiş ve konuşmalar gerçekleştirilmiştir. Ancak bu gerçekleştirilenlerin Hıdırellez ritüelleriyle bağlantılı olmadığı, mekânın ise ritüeli yansıtan bir yönünün bulunmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla Hıdırellez doğrultusunda yapılan kültler, uygulamalar, yemekler, türküler ve oyunlar dikkate alınarak ritüele eklenmesi önem arz etmektedir. Şekil 9'da 2015 yılında Hıdırellez kapsamında gerçekleştirilen bisiklet yürüyüşü gösterilmiştir.

Şekil 9. Hıdırellez Kapsamında Eshab'ı Keyf'te Gerçekleştirilen Bisiklet Yürüyüşü, 2015 (Tarsus Belediyesi Arşivi, 2022)

Çeşitli etkinlikler, festivallere, kutlamalara ve özel günlere ev sahipliği yapan Cumhuriyet Meydanı, Eski Ömerli Mahallesi'nde konumlanmaktadır. Hıdırellez ritüeli de bu günlerden biri olup her sene 5-6 Mayıs tarihlerinde gerçekleştirildiği zaman bu mekân tercih edilmektedir. Söz konusu ritüel kapsamında bisiklet yürüyüşü, yarışma, gösteri, konser, ödül, ikram gibi çeşitli aktiviteler yapılmıştır. 2019 yılına kadar bu aktivitelerin Hıdırellez'i yansıtmadığı, 2019 yılında ise Hıdırellez ateşinin burada yakılmasının ritüeli temsil ettiği sonucuna varılmıştır. Dolayısıyla aktivitelerin ritüel ile bağlantılı olması önem arz etmektedir. Nitekim bu durumda birkaç uygulama haricinde söz konusu aktivitelerin herhangi bir etkinlikten farkının olmadığı düşünülmektedir. Şekil 10'da 2016'da yapılan Hıdırellez etkinliğine dair bir kesit gösterilmiştir.

Şekil 10. Hıdırellez Kapsamında Cumhuriyet Meydanı, 2016 (Tarsus Belediyesi Arşivi, 2022)

Hıdırellez, 2019 yılında Tarsus Barajı'nda gerçekleştirilmiş ve ritüel kapsamında Tarsus Çayına dilekler atılmıştır. Dolayısıyla daha önceki yıllara göre kıyaslandığında Hıdırellez'in ritüellerinin uygulanması olumlu bir yaklaşım olmuştur. Fakat bu ritüeller sadece bir tane olmayıp çeşitleri vardır. Şekil 11'de 2019 yılında barajda gerçekleştirilen bir kesit gösterilmiştir. Ayrıca Hıdırellez'in yeşillik alanlarda kutlandığı düşünüldüğünde bu alan önem arz etmektedir. Dolayısıyla Hıdırellez'de yer alan kültürler, uygulamalar, yemekler, oyun ile türküler tercih edilerek söz konusu alanda bu ritüelin devam ettirilmesi gerekmektedir. Özellikle Hıdırellez'in önemli ritüellerinden olan yeşilliklerin üzerine oturulması, su ile el ile yüzlerin yıkanması, salıncakta sallanılması, etli yemeklerin yenmesi, süt ya da sütlü kahvenin içilmesi, yöresel oyunların oynanıp türkülerin söylenmesi Tarsus Barajı'nın kullanılmasını gerekli kılmaktadır.

Şekil 11. Tarsus Barajında Gerçekleştirilen Hıdırellez'den Bir Kesit, 2019 (Tarsus Belediyesi Arşivi, 2022)

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sözlü anlatımların, el sanatlarının, toplumsal uygulamaların, geleneklerin, ritüellerin, festivallerin, gösteri sanatlarının ve geleneksel yemeklerin kapsadığı somut olmayan kültürel miraslar evrensel bir değere sahip oldukları için korunarak gelecek kuşaklara aktarılmalı gerekmektedir. Bu bağlamda UNESCO'nun İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesinde yer alan Hıdırellez ritüeli, Balkanlar'dan Orta Asya'ya kadar geniş bir coğrafya kadar uzanmakta ve bu ritüelin gelenekleri binlerce yıldır sürdürülmektedir. Bilhassa Türk toplumlarında zorlu geçen kış günlerinden sonra baharın başlangıcını ifade etmek amacıyla 5-6 Mayıs tarihlerinde kutlanmaktadır. Söz konusu tarihlere Hızır ile İlyas isimli gencin kavuştuğu ve bu sayede toprağın yeniden canlanıp evlere bolluk ve bereket getirdiği inancı hâkimdir. Dolayısıyla etkinlik kapsamında yeşil alanlar önem arz ederek su ile ağacın bol olduğu yerler tercih edilmektedir. Günümüzde halen dünyanın pek çok yerinde özellikle de Türk toplumlarının konumlandığı bölgelerde kutlanmaya devam etmektedir. Böylelikle hem birer geleneğe dönüşen ritüellerin yok olmasının önüne geçilmekte hem de bireyler arasındaki sosyal birliktelik sağlanmaktadır.

Bu çalışma boyunca kavramsal çerçeve aktarıldıktan sonra yerinde inceleme ve tespit çalışmalarıyla kent kültürü/doğal mirası ve önceki yıllara ait Hıdırellez'in gerçekleştirildiği mekânlar irdelenmiştir. Söz konusu çalışmanın yapıldığı tarihi Tarsus kentinin kuruluşu MÖ 1650'li yıllara dayanmaktadır. Kent, doğal ve kültürel değerleri ile önemli bir yerleşim yeri olup somut kültürel mirasının yanında somut olmayan kültürel mirası ile de ön plana çıkmaktadır. Zira mekânlarda somut olmayan kültürel mirasa dair unsurların varlığı, somut kültürel mirasın somut olmayan kültürel mirasın yaşatılmasına aracılık ettiğine dair kanıtları desteklemektedir. Bu bağlamda bu miras unsurlarından biri olan Hıdırellez ile ilgili ritüellerin yörede devam ettirildiğini söylemek mümkündür. Nitekim her yıl Tarsus Belediyesi'nin organizasyonu ile Mayıs ayında kutlanmaktadır. Ancak söz konusu kutlamalar belirli bir güzergâhta gerçekleştirilmediğinden mekân/kutlama bağlamında kopukluklar yaşanmaktadır. Özellikle sadece kentli tarafından katılım gösterilmiş, ritüel yeterince kişiye ulaşamamış ve kentin tanıtımı eksik kalmıştır. Bu durum Tarsus'un arka planda kalmasına ve göz ardı edilmesine yol açmaktadır. İlaveten Hıdırellez doğrultusunda kentliye sunulan aktiviteler de tam anlamıyla ritüelin kapsamına uymamaktadır. Bilhassa 2019 yılına kadar yapılan etkinlikler ritüel ile bağlantılı değildir. 2019'da gerçekleştirilen Hıdırellez'de niyetin ırmağa atılması ve Hıdırellez ateşinin yakılması biraz olsun söz konusu kapsama yaklaşırsa da halen yeterli bir seviyeye ulaşmayı ritüellerin daha da geliştirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle Hıdırellez'in kent turizmine kazandırılması ve bu sayede yerleşimin tanınma durumunun artırılarak sürdürülebilir bir koruma yaklaşımı ile sahip olduğu değerlerinin ortaya çıkartılması amacıyla Tarsus'a özgü bir Hıdırellez ritüeli rota önerisi geliştirilmiştir. Zira rotalar dâhilinde belirlenen güzergâhların derin bir tarihi birikimlerinin bulunması, tarihe tanıklık etmeleri ve evrensel değerler taşımaları önem arz etmektedir (Tuğalan, 2020, s. 140). Bu bağlamda Tarsus kentine odaklandığımızda yerleşime özgü bir turistik yürüyüş rotası bulunmaktadır. Şekil 12'de görüldüğü gibi rota Kleopatra Kapısı'ndan başlamakta ve Tarsus Müzesi'nde sonlanmaktadır. Rota güzergâhı boyunca ise kentin somut kültürel mirasını yansıtan yapıların ya da tarihi çevrelerin varlığına yer verildiğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda rotalarda somut kültürel miras unsurlarına yer verilmesi önem arz etmektedir. Ancak bunun yanında doğal miras ile somut olmayan kültürel mirasın da yaşatılmasına imkân verilecek çözümlerin sunulması gerekmektedir. Fakat söz konusu yürüyüş rotasında bunlara dair bir verilerin olmayışı rotanın geliştirilmesini elzem kılmaktadır. Bu doğrultuda makale doğrultusunda yapılan araştırmalarda, Tarsus doğal ve kültürel mirasıyla önemli bir yerleşim yeri olduğu ve özellikle somut olmayan kültürel mirasının bilhassa da Hıdırellez'in yaşatılmasına aracılık eden mekânların var olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle öneri olarak sunulan rotada söz konusu miras unsurlarının ziyaretçilere sunulması hedeflenmiştir.

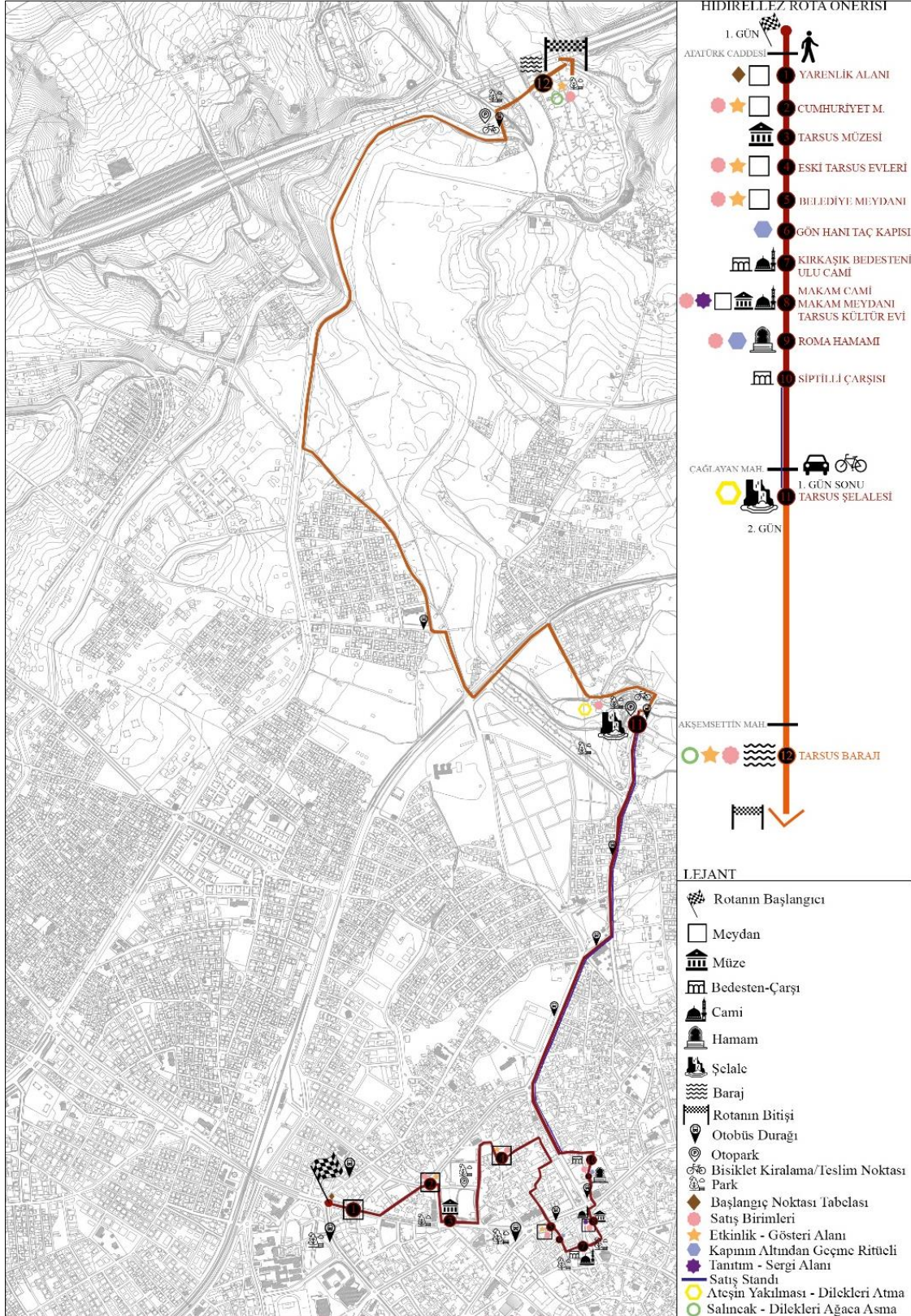

Şekil 12. Tarsus Yürüyüş Rotası (URL-3)

Bu bağlamda Tarsus özelinde önerilen Hıdırellez Ritüeli rotasının karakterini; tarihi kent merkezinde konumlanan somut kültürel miras ile kentin doğal mirası ve Hıdırellez ritüelleri oluşturmaktadır. Hıdırellez'in 2 gün kutlanması sebebiyle rotanın içeriği, 2 gün olarak kurgulanmıştır. İlk gün yaklaşık 1200 metreye, ikinci gün 718 metreye karşılık gelmektedir. Birinci günün Atatürk Caddesi'nde bulunan Yarenlik Alanı'ndan başlayıp Çağlayan Mahallesi'nde konumlanan Tarsus Şelalesi'nde sonlandırılması ve yaya yürüyüşü şeklinde gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Başlangıç noktası olarak Yarenlik Alanı'nın belirlenmesinde daha önceki Hıdırellez kutlamalarına ve kentin diğer etkinliklerine ev sahipliği yapması etkili olmuştur. Tarsus Şelalesi'nde ise yeşil alanların ve su ögesinin varlığı ritüel kapsamında bulunan yeşil alanların tercih edilip ilk gün Hıdırellez ateşinin yakılması ve dileğin suya atılması için uygun bir ortam teşkil ettiğinden seçilmiştir. İkinci günün Tarsus Şelalesi'nden başlayıp Akşemsettin Mahallesi'nde yer alan Tarsus Barajı'nda tamamlanması ve buraya bisiklet ya da motorlu taşıtlarla ulaşılması öngörülmüştür. Hıdırellez'in kapı altından geçme ritüeli için Roma Hamamı (Altından Geçme Hamamı) ve Gön Hanı Taç Kapısı seçilmiştir. Söz konusu hamamın, altından geçme hamamı tabiriyle ifade edilmesi ve taç kapısının kenti simgeleyen yapılardan biri olması bu ritüelin gerçekleştirilmesine uygun bir ortam olduğuna dair kanıları güçlendirmiş ve bu doğrultuda rota kapsamına alınmışlardır. Hıdırellez'in salıncakta sallanma ve dilekleri ağaca asma ritüelleri için ise Tarsus Barajı kararlaştırılmış ve bu seçimde söz konusu barajın önceki yıllarda Hıdırellez mekânı olarak tercih edilmesi önemli bir parametre olmuştur. Ayrıca rotanın içeriğinde kente özgü dans gösterilerinin ve müzikli dinletilerinin yapıldığı, türkülerin çalındığı, oyunların oynandığı etkinlikler ile kentin el sanatlarının, kıyafetlerinin, zanaatlarının ve yemeklerinin tanıtıldığı tanıtım-sergi birimleri kurgulanmıştır. İlaveten rotanın güzergâh noktalarını Cumhuriyet Meydanı, Tarsus Müzesi, Eski Tarsus Evleri, Belediye Meydanı, Kırkkaşık Bedesteni, Ulu Cami, Makam Cami, Makam Meydanı, Tarsus Kültür Evi, Siptilli Çarşısı meydana getirmektedir. Bu mekânların rota kapsamına dâhil edilmesinde kentin görülmeye değer somut kültürel mirasını oluşturmaları, somut olmayan kültürel mirasın yaşatılmasına aracılık eden mekânlar olarak ön plana çıkmaları ve bazılarının daha önce Hıdırellez'in gerçekleştirildiği alanlar olması etkindir. Önerilen rota ile hem kentin kültürel mirasında ritüelistik bir kutlama olan Hıdırellez'in yok olmasının önüne geçilip ritüelin sürekliliğinin sağlanması hem de yerleşimin evrensel nitelikleriyle beraber muhafaza edilerek gelecek kuşaklara aktarılması öngörülmektedir. Tablo 4'te ritüelin sınırları, Şekil 13'te ise rota önerisi gösterilmiştir.

Tablo 4. Hıdırellez Ritüeli Rotasının Kapsamı

	Güzergâh noktaları	Sokak ve Caddeler	Tanımlar
1. GÜN Yaklaşık 1200 metre - Ulaşım Türü: Yaya	Yarenlik Alanı	Atatürk Caddesi	Rotanın başlangıcı
	Cumhuriyet Meydanı	Alparslan Türkeş Bulvarı	Satış Birimleri-Etkinlikler
	Tarsus Müzesi	Atatürk Caddesi	Müze gezintisi
	Eski Tarsus Evleri	2704. 2721. 2705. 2718. 2716. Sokaklar	Satış birimleri-Etkinlikler
	Belediye Meydanı	Adana Bulvarı	Satış birimleri-Etkinlikler
	Gön Hanı	3404. Sokak	Altından geçme ritüeli
	Kırkkaşık Bedesteni	Sayman Caddesi	Bedesten gezintisi
	Ulu Cami	Sayman Caddesi	Cami gezintisi
	Makam Cami	Sayman Caddesi	Cami gezintisi
	Tarsus Kültür Evi	Sayman Caddesi	Ev gezintisi
	Makam Meydanı	Sayman Caddesi	Satış birimleri, tanıtım-sergi
	Roma Hamamı	3003. Sokak	Altından geçme ritüeli
	Tarihi Siptilli Çarşısı	3014. Sokak	Çarşıya ziyaret
2. GÜN Yaklaşık 718 metre - Ulaşım Türü Araç veya Bisiklet	Tarsus Şelalesi	Çağlayan Mahallesi	Ateş yakma-Dileği suya atma
	Tarsus Şelalesi	Çağlayan Mahallesi	Rotanın Devamı
	-	2501. Sokak	Satış Stantları
	-	Mimar Sinan Bulvarı	Satış Stantları
	-	Yavuz Sultan Selim Caddesi	Satış Stantları
Tarsus Barajı	Akşemsettin Mahallesi	Salıncakta sallanma, dilekleri ağaca asma, satış birimleri, etkinlikler	

Şekil 13. Hıdırellez Ritüeli Rota Önerisi

KAYNAKLAR

- Aktürk, S. (2014). *Türkiye’de Hidrellez etrafında oluşan folklorik unsurlar üzerine bir inceleme* [Yüksek Lisans Tezi İstanbul, Üniversitesi].
- Akyıldız, N. A., Olğun, T. N. (2007). Kentsel Büyümenin etkisiyle geleneksel yerleşimlerde yaşanan sorunların sürdürülebilirlik bağlamında irdelenmesi. *VI. Uluslararası Fen, Mühendislik ve Mimarlık Bilimlerinde Akademik Çalışmalar Sempozyumu*, Ankara, 198-210, 2019.
- Akyıldız, N. A., Olğun, T. N. (2020). Somut olmayan kültürel mirasın Anadolu’da tarihi yerleşimlerin korunması ve sürdürülebilirliği bağlamında değerlendirilmesi. *Millî Folklor 128* (Kış), 234-243.
- Albayrak, A. (2011). *Tüketicilerin alternatif turizm türlerini satın alma davranışlarını etkileyen faktörler*. [Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi].
- Aliğaoğlu, A. (2004). Sosyo-kültürel miras turizmi ve Türkiye’den örnekler. *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2(2), 50-64.
- And, M. (2002). *Oyun ve bugü*. Yapı Kredi Yayınları.
- Aslan F. (2012). Hidrellez geleneğinin geçmişi, bugünü ve yarını: Ahırkapı örneği. *Folklor Edebiyat Dergisi*, 18(71), 201-235.
- Atasoy, Ö. A. (2014). *Geçmişten geleceğe yaşayan kültür mirasımız* (Türkiye somut olmayan kültürel miras ulusal envanteri). Özyurt Matbaacılık.
- Balkır, O. (1936). Hidrellez inanmaları. *Kaynak*, 4(38), 68-69.
- Basat, E. M. (2013). Somut ve somut olmayan kültürel mirası birlikte koruyabilmek. *Millî Folklor*, 12(100), 61-71.
- Can, M. (2009). *Kültürel miras ve müzecilik*. Çalışma Raporu, Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Collins P. (2012). Din ve ritüel: çok yönlü bir yaklaşım. *Din Sosyolojisi: Çağdaş Gelişmeler İçinde* [Çev.: İhsan Çapcıoğlu], İmge Yayınları, 121-149.
- Cox J. (2004). *Kutsalı ifade etmek* [Çev.: Fuat Aydın], İz Yayıncılık.
- Çal, İ. (2012). *Yerel verilerin geleneksel mimari üzerindeki etkilerinin sürdürülebilirlik bağlamında karşılaştırmalı olarak incelenmesi: Akseki-İbradi ve Piemonte-Val D’ossola örneği*. [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi].
- Çay, A. (1990). *Hidrellez kültür-bahar bayramı*. Kültür Bakanlığı.
- Eliade, M. (2003). *Dinler tarihine giriş* [Çev.: Lale Arslan], Kabalcı Yayınları.
- Emekli, G. (2006). Coğrafya, kültür ve turizm: kültürel turizm. *Ege Coğrafya Dergisi*, 15(1), 51-59.
- Emiroğlu K., Aydın, S. (2003). *Antropoloji sözlüğü*. Bilim ve Sanat.
- Ergun, P. (2004). *Türk kültüründe ağaç kültü*. AKM Yayınları.
- Güngör, K. (1956). Anadolu’da Hızır geleneği ve Hidrellez törenlerine dair bir inceleme. *Türk Etnoğrafya Dergisi*, 1(1), 56-72.

- Halaç, H. H., Bağdemci, F. (2017). Konya turizmin Sille'ye yansımaları. *International Congress on Cultural Heritage And Tourism*, 929-936.
- Karakul, Ö. (2007). folk architecture in historic environments: living spaces for intangible cultural heritage. *Milli Folklor*, 75 (Güz), 151-163.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2013). *Gelenekten geleceğe Türkiye'de somut olmayan kültürel miras*. Desen Ofset.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü* [Çev.: Osman Ahıncık ve Derya Kömürcü], Bilim ve Sanat.
- Ocak, A. Y. (1998). Hıdırellez. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*.
- Oğuz, Ö. (2007). Folklor ve kültürel mekân. *Millî Folklor*, 76 (Kış), 30-32.
- Olgun, H. (2016). İbadet, ritüel ve kurban. *Milel ve Nihal*, 13(2), 82-99.
- Özdemir, N. (2005). *Cumhuriyet Dönemi Türk eğlence kültürü*. Akçağ Yayınları.
- Ögel, B. (1993). *Türk mitolojisi*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Öger, A. (2003). *Tarsus yöresi dağ köylerinde geleneksel halk kültürü üzerine inceleme* [Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi].
- Öz, H. (1991). *Tarsus tarihi*. Tarsus Rotary Kulübü ve Tusev Vakfı.
- Öz, H. (1998). *Bilinmeyen Tarsus*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Rappaport, A. R. (1999). *Ritual and religion in the making of humanity*. Cambridge University.
- Roux, J. P. (1994). *Türklerin ve Moğolların eski dini* [Çev.: Aykut Kazancıgil], İşaret.
- Santur, A. (1990). Afyon'da Hıdırellez geleneği. *Türk Halk Kültüründe Derlemeler*, 1(1), 131-135.
- Tekin, M. (1990). *Hıdırellez ve Hatay'da Hızır inancı*. Kültür Ofset Basımevi.
- Torun, E. (2014). *Tarsus'un tarihi-kültürel coğrafya araştırmaları ve turizm potansiyeli* [Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi].
- Toygar, K. (1986). Hıdırellez ve saray eğlenceleri baleleri üzerine. *Millî Kültür*, 1(54), 8-9.
- Tuğalan, E. (2020). *Harran ve çevresinde kültürel mirasın korunması amacıyla kültürel rota oluşturmanın gerekliliği ve önerisi* [Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi].
- Uca, A. (2007). Türk toplumunda Hıdırellez-II. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 14(35), 251-284.
- UNESCO, *Somut olmayan kültürel mirasın korunması sözleşmesi*. Erişim: 3 Nisan 2022. <<https://ich.unesco.org/doc/src/00009-TR-PDF.pdf>>
- URL-1, *Somut olmayan kültürel miras listelerinde Türkiye*. Erişim: 3 Nisan 2022. <<https://www.unesco.org/tr/pages/126/123/unesco-%C4%B0nsanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1n-Somut-Olmayan-K%C3%Bclt%C3%Brel-Miras%C4%B1-Temsil%C3%AE-Listesi>>

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 32, Sayı 1, 2023, Sayfa 30-47

URL-2, *Tarsus Barajı*. Erişim: 15 Mayıs 2022. < <https://mapio.net/pic/p-16994935/>>

URL-3, *Tarsus Yürüyüş Rotası*. Erişim: 24 Ekim 2022. < <http://www.tarsus.gov.tr/turistik-yuruyus-rotasi>>

Zoroğlu, L. (1995). *Tarsus tarihi ve tarihsel anıtları*. Kemal Matbaası.

Yazar Katkı Oranı

Yazarlar araştırmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.